

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი,
თინათინ წერეთლის სახელმწიფოსა და სამართლის ინსტიტუტის
სამართლის ისტორიისა და თეორიის განყოფილების ხელმძღვანელი

რამდენიმე გარემოების დადგენა-დაზუსტებისათვის ვარლამ ჩერქეზიშვილის

ბიოგრაფიიდან

საინტერესოა ცხოვრება მოწყობილი. როგორც XIX საუკუნის გამორჩეული ქართველი საზოგადო და სახელმწიფო მოღვაწე იაგორ (გიორგი) ჭილაშვილი ბრძანებდა: ჩვენი ყოფა, შეგრძნებანი განუყრელადაა დაკავშირებული სიამოვნებასა და მწუხარებასთან. მთელი ცხოვრება მივისწრაფვით პირველისაკენ და ვერიდებით მეორეს.¹ შედეგიც ლოგიკურია. ცხოვრების მეორე ნახევარში მატერიალური სიდუხჭირე, ახალგაზრდობაში ჩვენი ოცნებებისა და სურვილების „მწუხრი უმთავრესი“ როგორც წესი, თმობს პოზიციებს, მაგრამ უკან მოხედვისას ვრწმუნდებით, რომ ამ „სიამოვნებისთვის“ საფასურიც დიდი გაგვიღია. ველარსად ვპოულობთ იმ ჟინს, შემართებას ახალგაზრდობაში რომ გვასულდგმულეხდა, მოსვენებას არ გვაძლევდა.

თუმცა, არსებობს გამონაკლისიც და რაოდენ უცნაურადაც არ უნდა ჟღერდეს, სწორედ მათ შორის ვპოულობთ ხშირად ადამის მოდგმის საუკეთესო წარმომადგენლებს, პიროვნებებს, რომლებიც არ გაურბიან რა მწუხარებას, არჩეული მიზნის მისაღწევად თამამად გადაეშვებიან ხოლმე ცხოვრების მორევში და მზად არიან მთელი ცხოვრება, თუნდაც მარტოსულად დარჩენილებმა, დინების საწინააღმდეგოდ განაგრძონ სვლა. შემომქმედი კი ჯილდოს სახით სიცოცხლის ბოლომდე ტოვებს მათთან იმას, რაც უბრალო მოკვდავთათვის მიუწვდომელია - ყმაწვილკაცურ ჟინსა და შემართებას.

მიგვაჩნია, წელთა სიმრავლის მიუხედავად სწორედ ასეთი ჟინი, შემართება დაინახა ვარლამ ჩერქეზიშვილში ჩვენმა დიდმა მწერალმა, პუბლიცისტმა და საზოგადო მოღვაწემ გრიგოლ რობაქიძემ. „ვარლამი - იხსენებდა გრიგოლი - თავქუდმოგლეჯილი ხან ამ სამინისტროში შევარდება ხან იმ სამინისტროში, არ ასვენებს არც ერთ უწყებას, გაიხსნება რაიმე კონფერენცია, უმაღვე იქ გამოჩნდება, თავს „აწუხებს“ გამოჩენილ პოლიტიკოსებს საფრანგეთში თუ ინგლისში

¹ ივ. სურგულაძე - „ნარკვევები საქართველოს პოლიტიკურ მოძღვრებათა ისტორიიდან“, თსუ გამომცემლობა, 2001წ. გვ.147;

თუ კიდევ სად, აქვეყნებს ჟურნალებში და გაზეთებში წერილებს, იბრძვის ქადაგად დავარდნილი, იბრძვის ტრაქტატისათვის საქართველოსა და რუსეთს შორის 1783 წელს დადებულისა“.²

იმავე სულისკვეთებით უნდა აიხსნას 60 წელს გადაცილებული ქართველი თავადის გადაწყვეტილება, 1905-1907 წლების რევოლუციის შემდეგ ჩამოსულიყო ხალხის მიერ „სტოლიპინის ჰალსტუხებად“ მონათლული სახრჩობელებით მოფენილ რუსეთში და დაჭერის ყოველწუთიერი საფრთხის მიუხედავად, მსოფლიო საეკლესიო კრების მოწვევის მოთხოვნით, კონსტანტინოპოლის პატრიარქისთვის წარსადგენ მიმართვაზე ემუშავა.³ კრებისა, რომელსაც, ერთი მხრივ, რუსეთის ეკლესიის მმართველი სინოდის არამართლზომიერი ქმედებები უნდა დაეგმო და, მეორე მხრივ, საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის საკითხის გააქტიურების წინაპირობად ქცეულიყო.

მიმართვის ტექსტის მომზადება, ქართველ ავტოკეფალისტებს წმინდა ბარბარეს სახელობის ეკლესიის მღვდელ იოსებ ჩიჯავაძესთან და საქართველოს ეგზარხოსის კანცელარიის მმართველ დავით დავიდოვთან ერთად საზღვარგარეთიდან სპეციალურად ამ მიზნით არალეგალურად ჩამოსული ვარლამ ჩერქეზიშვილისთვის უთხოვიათ. უნდა აღინიშნოს, რომ ვარლამს არა მარტო ტექსტის მომზადებაში მიუღია აქტიური მონაწილეობა, არამედ მიმართვის ტექსტი რედაქტირებისთვის, ჯერ მოსკოვში ცნობილი კანონისტის ნიკოლოზ დუროვოსთვის ჩაუტანია, ხოლო შემდეგ კონსტანტინოპოლის პატრიარქისთვის გადასაცემად თავადვე წაუღია თურქეთში.⁴

მიგვაჩნია სწორედ ასეთი შეუპოვარი მამულიშვილური პოზიციითა და ზოგადსაკაცობრიო იდეალებისადმი უსაზღვრო ერთგულებით შეიძლება აიხსნას ვარლამ ჩერქეზიშვილისადმი, „არანაკლებ თანმიმდევრული“ და უაღრესად მტრული დამოკიდებულება ჯერ მეფის რუსეთის (ცხოვრების პირველ ნახევარში), ხოლო „ცხოვრების დაისისთვის“ საბჭოთა ხელისუფლების მხრიდან. იმ ხელისუფლების მხრიდან, რომლის იდეური ლიდერების, მარქსის და ენგელსის

² მ.წერეთელი, „ერი და კაცობრიობა“, თსუ გამომცემლობა, თბ., 1990წ., გვ.326;

³ როგორც ჟანდარმერიისთვის ვ.ჩერქეზიშვილის საქართველოდან გამგზავრების შემდეგ გახდა ცნობილი, მიმართვის ტექსტზე მუშაობისას ვარლამი მკაცრ კონსპირაციულ ცხოვრებას ეწეოდა და ხალხში ქართველი მღვდლის ანაფორით დადიოდა (საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფონდი 91, აღწერა 01, საქმის ერთეული 271, გვ. 15);

⁴ სრულად იხ. გოჩა ფერაძე - „ვარლამ ჩერქეზიშვილი - საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიისათვის მებრძოლი“, ჟურნალი „რელიგია“, 1998წ., N7-8, გვ. 91-96;

დამსახურებები კაცობრიობის წინაშე თავის საქვეყნოდ ცნობილ ნაშრომში „ფურცლები სოციალიზმის ისტორიიდან“,⁵ პირველად სწორედ ვარლამ ჩერქეზიშვილმა დააყენა ექვეყნემ,⁶

ამიტომ აღარ მიკვირს, რომ 1989 წელს, როდესაც ისტორიის დიდმა მესაიდუმლემ პროფესორმა გიორგი ნადარეიშვილმა ვარლამ ჩერქეზიშვილით დაინტერესება მიიჩია, „ძველი დამსახურებების“ გამო საქართველოში ის მხოლოდ სპეციალისტთა ვიწრო წრისთვის იყო ცნობილი. სამაგიეროდ, ქართულ დისიდენტურ მოძრაობაში თაობიდან-თაობას გადაეცემოდა მოგონებები სამშობლოზე უსაზღვროდ შეყვარებული, მისთვის თავდადებული პოლიტიკური ემიგრანტის შესახებ.

პირველ რიგში სწორედ ხანგრძლივი დევნის პირდაპირი შედეგის, დავიწყების ნისლშეპარული დიდი მამულიშვილის ცნობადობის ამაღლებას, მისი დამსახურებების წარმოჩენასა და ერის ცნობიერებაში კუთვნილი ადგილის დამკვიდრებას ემსახურება თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში დღეს მიმდინარე პირველი დარგთაშორისი სამეცნიერო კონფერენცია. ადრეც არაერთგზის გვითქვამს და გავიმეორებთ: ძნელია მოიძებნოს XIX-XX საუკუნეების სამანზე ეროვნული ძალების მიერ ევროპაში განხორციელებული თუნდაც ერთი, მეტ-ნაკლებად მნიშვნელოვანი პოლიტიკური აქცია, რომელშიც ვარლამ ჩერქეზიშვილს, თუ თვითონ არ იყო მისი სულისჩამდგმელი და ორგანიზატორი, აქტიური მონაწილეობა მაინც არ მიეღო. იმ დროს ევროპაში მოღვაწე ქართველებიდან ისეთი პიროვნების მოძიებაც უთუოდ გაჭირდება, ვარლამზე ავტრიტეტული სიტყვა რომ ეთქმოდა. თუ რუსეთის იმპერიის ფარგლებში ილია ჭავჭავაძე ასრულებდა ეროვნული ძალების შემაკავშირებლისა და წინამძღოლის ფუნქციას, მის ფარგლებს გარეთ ეს მძიმე და საპასუხისმგებლო მისია საკუთარ თავზე სწორედ ვარლამ ჩერქეზიშვილმა აიღო.

მძიმე რადგან ქართული ლეგალური პრესა, მკაცრი ცენზურის გამო, მაშინ ვერ ახერხებდა ხალხისთვის სიმართლის თქმას. არალეგალური პრესის დაარსებას კი, საზოგადოებრივი მხარდაჭერის არარსებობის გამო, არავინ ფიქრობდა. ამდენად, როგორც არჩილ ჯორჯაძე სამართლიანად შენიშნავდა, იყო დრო ჩვენი ერის ცხოვრებაში, როდესაც: „მხოლოდ საზღვარგარეთ ინგლისურ პრესაში თუ იწერებოდა რამე საქართველოს პოლიტიკური იმედების

⁵ ვ.ჩერქეზიშვილის წიგნი: „Pages D’histoire Socialiste“ გამოიცა 1896 წელს, პარიზში და თარგმნილია მსოფლიოს თითქმის ყველა ცივილიზებული ერების ენაზე. ჩვენი მონაცემებით ვარლამი პირველი ქართველი ავტორია ვისი ნაშრომიც მცირეოდენი შემოკლებით, ჯერ კიდევ XX საუკუნის დასაწყისში ჩინურ და იაპონურ ენებზე ითარგმნა;

⁶ სრულად იხ. გოჩა ფერაძე - "კომუნისტური პარტიის მანიფესტი მითი და სინამდვილე", ჟურნ. "მაცნე", 1991წ. N4, გვ. 73-87;

გაცრუების შესახებ და ისიც იწერებოდა განმარტოებულ და გარიყულ ემიგრანტ ვარლამ ჩერქეზიშვილის მიერ“.⁷

უკვე მეოთხედი საუკუნე გავიდა მას შემდეგ რაც საქართველომ დამოუკიდებლობა მოიპოვა, ბევრ მოვლენას დაერქვა საკუთარი სახელი, ბევრ დიდ და მანამდე უსამართლოდ დავიწყებულ მამულიშვილს მიაგო ქართველმა ხალხმა ღირსეული პატივი. სამწუხაროდ, ვარლამ ჩერქეზიშვილთან მიმართებაში იმავეს ვერ გავიმეორებთ. ძნელია გამართლება მოექმნოს იმ ფაქტს, რომ კაცს რომელმაც საქართველოს დამოუკიდებლობისთვის ბრძოლას მთელი ცხოვრება მიუძღვნა, სამშობლოში მემორიალური დაფაც კი არ ღირსებია. მრავლისმთქმელია ის ფაქტი, რომ ამ მიმართულებით პირველი ნაბიჯები სწორედ დედა უნივერსიტეტში გადაიდგა. მხედველობაში გვაქვს მიმდინარე წლის გაზაფხულზე (15 მაისს), უნივერსიტეტის რექტორის, ბატონ გიორგი შარვაშიძის ბრძანება, „XIX-XX საუკუნეების ცნობილი პოლიტიკური და საზოგადო მოღვაწის, ვარლამ ჩერქეზიშვილის, შემოქმედებითი მემკვიდრეობის სრულყოფილად წარმოჩენის მიზნით - თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მიერ კანონმდებლობით მინიჭებული უფლებამოსილების ფარგლებში, გასატარებელ ღონისძიებათა თაობაზე სამუშაო ჯგუფის შექმნის შესახებ.“

სიმბოლურია, რომ სამუშაო ჯგუფის მიერ შემუშავებული პროგრამის ფარგლებში გადადგმული პირველი ნაბიჯიც, საჯარო სკოლისთვის ვარლამ ჩერქეზიშვილის სახელის მინიჭება, საგარეჯოს მუნიციპალიტეტის სოფელ თოხლიაურს უკავშირდება. გარე კახეთის ერთ-ერთ ულამაზეს სოფელს, სადაც აიდგა ფეხი ვარლამმა და რომლის მიწის სურნელი, მაღლი სიცოცხლის ბოლომდე თან სდევდა. თანაც იმდენად მძლავრად ჰქონდა ძვალსა და რბილში გამჯდარი, რომ სიკვდილის წუთებში, როცა ადამიანის მთელი არსი შეირყევა საუკუნეთგან მოშვეებული ფესვებით - როგორც გრიგოლ რობაქიძე იგონებდა - მას უეცრად რუსულიც დავიწყნია, ფრანგულიც და ინგლისურიც. მომაკვდავს ქართულად დაუწყია ლულლული.

ვსარგებლობთ შესაძლებლობით და ვარლამ ჩერქეზიშვილის ღვაწლის დაფასებისთვის, მისი სახელის უკვდავსაყოფად გათვალსწინებული ღონისძიებების დაგეგმვასა და რეალიზებაში აქტიური მონაწილეობისთვის მაღლობას მოვახსენებთ ადამიანთა იმ საკმაოდ დიდ ჯგუფს როგორც საუნივერსიტეტო, ისე მუნიციპალური და ცენტრალური სახელისუფლებო ინსტიტუტების დონეზე, რომელზეც კრებულის წინათქმაში უკვე გავამახვილეთ ყურადღება.

⁷ გაზ. „ისარი“, 1907 წელი, N42;

იმედია, თანამშრომლობა ამ მიმართულებით მომავალშიც გაგრძელდება. მეტიც, ვარლამ ჩერქეზიშვილის პიროვნების, მისი შემოქმედებითი მემკვიდრეობის მასშტაბების გათვალისწინებით ყველა წინა პირობაა იმისათვის, რომ თანამშრომლობამ ამ მიმართულებით საერთაშორისო ხასიათი შეიძინოს.

კიდევ ერთი აქტუალური საკითხი, რომელზეც გვსურს მოხსენებაში ყურადღების გამახვილება. მხედველობაში გვაქვს ვარლამ ჩერქეზიშვილის ცხოვრებასა და შემოქმედებით მემკვიდრეობასთან დაკავშირებული ფაქტები, რომლებიც საუკუნოვანი აკრძალვის გამო, ჯერ კიდევ დადგენა-დაზუსტებას, შემდგომ სიღრმისეულ კვლევას საჭიროებენ. საკითხის აქტუალობაში დასარწმუნებლად ბეჭდვით გამოცემებზე რომ აღარაფერი ვთქვათ, ინტერნეტში ვარლამ ჩერქეზიშვილის შესახებ არსებულ მონაცემებზე თვალის ერთი გადავლებაც საკმარისია. სიტყვა რომ არ გაგვიგრძელდეს, ინტერნეტში მის გვერდზე განთავსებულ ე.წ. „სათავო“ წერილზე გავამახვილებთ ყურადღებას. მიუხედავად იმისა, რომ ავტორებს რედაქტირების ბოლო თარიღად 2019 წლის 14 ოქტომბერი აქვთ მითითებული, წერილში არაერთ უხეშ შეცდომას თუ, უზუსტობას ვაწყდებით.

კერძოდ, არასწორი, დიდი ხნის „მოძველებული მონაცემებია“ მითითებული ვარლამის დაბადების თარიღთან, მამის სახელთან, მეუღლესთან, შემოქმედებით საქმიანობასთან, თავად ვარლამის დაკრძალვის ადგილთან დაკავშირებით და სხვა. ეს კი, ინტერნეტის შესაძლებლობებისა და იმის გათვალისწინებით, რომ დაინტერესებული მკითხველი ინფორმაციას ყველაზე ხშირად სწორედ მისი მეშვეობით ღებულობს, სასურველია დროულად გამოსწორდეს. მით უფრო რომ, ის, რის თქმასაც ათწლეულების განმავლობაში საქართველოსა თუ უცხოეთის წიგნსაცავებსა და არქივებში მოძიებულ წერილობით წყაროებზე დაყრდნობით ამჯერად ვაპირებთ, დიდწილად სხვადასხვა დროს უკვე ნათქვამი და გამოქვეყნებული გვაქვს.

დავიწყებთ უბველესი წერილობითი დოკუმენტით, რომელსაც ვარლამ ჩერქეზიშვილის უშუალო წინაპრების შესახებ საქართველოს ეროვნულ არქივში მივაკვლიეთ. ის 1703 წლით არის დათარიღებული და ქართლის მეფეს ერეკლე I (იგივე ნაზარალი ხანს) ეკუთვნის. როგორც თავად წყალობის სიგელშია აღნიშნული, მეფემ ვარლამის დიდ წინაპრებს, ჯან ასლან ჩერქეზიშვილს, მის ძმებს აიდემურსა და გიორგის, ასევე მათ შვილებს ქაიხოსროსა და მამუკას, ქარალისა და შახვერდის მოურავობა უბოძა.⁸

⁸ გ.ფერაძე - „ვარლამ ჩერქეზიშვილი დიდი ბრიტანეთის წიგნსაცავებსა და არქივებში“, ნაკვეთი პირველი, გამომც. „პოლიგრაფსერვისი“, 2001, გვ. 12;

ხაზი უნდა გაესვას იმ გარემოებას, რომ ერეკლე I გამონაკლისი არ ყოფილა ქართველი მონარქებიდან, ვისი კეთილგანწყობითაც ჩერქეზიშვილების დიდი ოჯახი სარგებლობდა. ამავე საკითხზე ეროვნულ არქივში მოძიებული არაერთი წერილობითი წყაროს შესწავლით შესაძლებლობა მოგვეცა დავრწმუნებულიყავით, რომ თავადი ჩერქეზიშვილები არანაკლები პატივით სარგებლობდნენ მეფეების: კონსტანტინე II-ის, ერეკლე II-ის, ქართლ-კახეთის უკანასკნელი მეფის გიორგი XIII-ის და მისი მემკვიდრის დავით ბატონიშვილის მმართველობის დროსაც.⁹ „წინაპარნი ამა თავადთა ჩერქეზიშვილთანი - ვკითხულობთ სათავადაზნაურო საკრებულოს ერთ-ერთი სხდომის ოქმში - ყოველი ესე ყოფილან თავადობის ცხოვრებით და განსვენებულთა საქართველოს მეფეთაგანაცა ღირსებით პატივცემულნი, სახელითა არა მცირედითა, ყმითა და მამულითა, რომელნიცა აწცა მასზედა მფლობელობენ და არცა ოდესმე ყოფილან იგინი არა რომელსამე საქმესა და გამოსალების ქვეშე მყოფელნი“.¹⁰

რუსეთის მიერ სამეფო ტახტის გაუქმებისა და ქვეყანაში კოლონიური მმართველობის შემოღების შემდეგ კი, ჩერქეზიშვილებიც კახეთის სხვა გამორჩეული გვარიშვილების: ანდრონიკაშვილების, ჩოლოყაშვილების, ვაჩნაძეების, ჯორჯაძეების, ჯანდიერების, შალიკაშვილების მსგავსად აქტიურად ჩაერთვნენ ისტორიული სამართლიანობის აღსადგენად წარმოებულ უთანასწორო ბრძოლაში. მარტო კახეთის 1812 წლის აჯანყებაში დიდი ჯან ასლან ჩერქეზიშვილის შვიდი პირდაპირი შთამომავალი მონაწილეობდა. აქედან ერთი კონსტანტინე ჯან ასლანის ძე ჩერქეზიშვილი ვარლამის პაპა გახლდათ, ხოლო მეორე ედიშერ პაპუნას ძე ჩერქეზიშვილი მისი პაპის ბიძაშვილი იყო.¹¹ საგულისხმოა რომ საკუთარი პაპის აჯანყებაში მონაწილეობასა და ციმბირში გადასახლების ფაქტს ვარლამ ჩერქეზიშვილი მოგვიანებით, მის მიერ 1895 წელს ავტორიტეტულ ინგლისურ გაზეთში „XIX საუკუნე“ გამოქვეყნებულ წერილში სიამაყით უსვამდა ხაზს.¹²

იმავე წლებში, ყოველ შემთხვევაში რუსეთთან შეერთების შემდეგ უნდა მომხდარიყო ჩერქეზიშვილების ერთიანი დიდი ოჯახის გაყოფაც: რამაზის შვილებად, ჯან ასლანის შვილებად, გიორგის შვილებად, ნიკოლოზის შვილებად და სხვა.¹³ თავად ვარლამი ჩვენს ხელთ არსებული მონაცემების მიხედვით ჯან ასლანის შვილთა შტოს უნდა ეკუთვნოდეს, რამეთუ XVI

⁹ იქვე, გვ. 12-14;

¹⁰ იქვე, გვ.15;

¹¹ იქვე, გვ.16;

¹² V.E. Cherkezov – “Georgian Treaties with Russia”, London, “The nineteenth Centuri” a montly Riview. Edited by James Knowless. May 1895, p. 844;

¹³ გ.ფერაძე - „ვარლამ ჩერქეზიშვილი დიდი ბრიტანეთის წიგნსაცავებსა და არქივებში“, ნაკვეთი პირველი, გამომც. „პოლიგრაფსერვისი“, 2001, გვ. 16;

საუკუნიდან მოყოლებული შვიდი თაობის მანძილზე, მხოლოდ ვარლამის უშუალო წინაპრები (მისი პაპის ჩათვლით) შვილებს ჯან ასლანს არქმევდნენ, ისევე როგორც მათ თვითონ ყველას კონსტანტინე ერქვა.

საინტერესოა ვარლამის მამის სახელთან დაკავშირებული ისტორია, რომელიც, როგორც აღვნიშნეთ, ინტერნეტგვერდზე არასწორადაა მითითებული და ვარლამი ნიკოლოზის ძედ არის მოხსენიებული. სამართლიანობა მოითხოვს აღინიშნოს, რომ ამ თვალსაზრისით წერილის შემდგენლები გამონაკლისს არ წარმოადგენენ. საქმე ის გახლავთ, რომ ჩვენთვის ცნობილი ორ ათეულზე მეტი ავტორიდან ვარლამი ზოგს ნიკოლოზის ძედ ყავს მოხსენიებული, ზოგს ესტატეს ძედ და ზოგსაც ჯან ასლანის ძედ. ცალკეულ შემთხვევებში რამდენიმე სახელი: ნიკოლოზი, ჯან ასლანი, ესტატე, ტატო ერთადაც გვხვდება. შეცდომით არის ვარლამის მამის სახელი მითითებული ქართულ საბჭოთა ენციკლოპედიაშიც.¹⁴ აქვე დავძენ, რომ მეც 1993 წელს საკანდიდატო დისერტაციაში და 1999 წელს გამოქვეყნებულ ნაშრომში „ვარლამ ჩერქეზიშვილი ეროვნული საკითხის შესახებ“, ვარლამი ნიკოლოზის ძედ მყავს მოხსენიებული, რაც შეცდომაა.

მხოლოდ მოგვიანებით, ხანგრძლივი კვლევის შემდეგ გაგვიმართლა და საქართველოს ეროვნული არქივის საცავში მივაკვლიეთ თბილისის მაზრის სათავადაზნაურო საკრებულოს წინამძღოლის **1854 წლის 9 დეკემბრით** დათარიღებულ ოფიციალურ დოკუმენტს, რომელიც ზუსტად ამ საკითხს ეხებოდა. კერძოდ, შესაბამისი ბეჭდითა და ხელმოწერით დადასტურებულ წერილობით წყაროში ვკითხულობთ: „ცნობა მიეცა თბილისის მაზრის მემამულეს თავად **ჯან ასლან (იგივე ტატო) კონსტანტინეს ძე ჩერქეზოვს** მასზედ, რომ ის ნამდვილად არის პიროვნება, რომელიც მისი უდიდებულესობის მიერ 1850 წლის დეკემბერში დამტკიცებულ ქართველ თავად-აზნაურთა სიაში მოხსენიებულია მხოლოდ ჯან-ასლანის სახელით რ/ნ N322 და რომ ადგილობრივი ტრადიციის მიხედვით მას ბავშვობიდან ეძახდნენ ხან ჯან ასლანს, ხან ტატოს“. ყოველივე ზემოაღნიშნულის გათვალისწინებით იმავე დოკუმენტში სათავადაზნაურო საკრებულოს წინამძღოლის მიერ გაკეთებულია დასკვნა, რომ „ჯან ასლანი და ტატო ნამდვილად ერთი და იგივე პიროვნებაა“.¹⁵

ჩვენც, სწორედ ამ ოფიციალურ დოკუმენტზე დაყრდნობით ვაცხადებთ, რომ **ვარლამის მამის სახელი არის ჯან ასლანი და არა ნიკოლოზი**. ამავე დოკუმენტზე დაყრდნობით ასევე

¹⁴ ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია, თბილისი, 1987 წელი, ტომი 11, გვ.103;

¹⁵ გ.ფერაძე - „ვარლამ ჩერქეზიშვილი დიდი ბრიტანეთის წიგნსაცავებსა და არქივებში“, ნაკვეთი პირველი, გამომც. „პოლიგრაფსერვისი“, 2001, გვ. 16;

დანამდვილებით შეიძლება ითქვას, რომ **სახელი ნიკოლოზი უფრო ვარლამის შემდგომი, არალეგალური ცხოვრების წლებს უნდა უკავშირდებოდეს** და რეალურ პიროვნებასთან, თავად ჯან ასლან ჩეჩრეზიშვილთან მას არაფერი საერთო არ აქვს. შესაბამისად, იმედი უნდა ვიქონიოთ, რომ მომავალში ყველა სამეცნიერო თუ პერიოდულ გამოცემაში, მათ შორის ინტერნეტგვერდის ჩვენს მიერ დასახელებულ წერილშიც ვარლამის მამის სახელად მითითებული იქნება ჯან ასლანი, შესაძლოა ტატოსთან ერთად თუ, ავტორი ასეთ საჭიროებას დაინახავს. რაც შეეხება სახელ ნიკოლოზს, მისი მითითება ვარლამის მამის სახელად როგორც მინიმუმ, შეცდომაა და, შესაბამისად, მომავალში აღარ უნდა გავიმეოროთ.

ისევედასევე საქართველოს ეროვნულ არქივში დაცულ ოფიციალურ დოკუმენტზე დაყრდნობით უტყუარად არის დადასტურებული ვარლამ ჩერქეზიშვილის დაბადების თარიღიც. მხედველობაში გვაქვს ჩვენს მიერ ჯერ კიდევ 1999 წელს მოძიებული კვლავ შესაბამისი ხელმოწერითა და ბეჭდით დადასტურებული წერილობითი წყარო, რომელშიც სიტყვა-სიტყვით ვკითხულობთ: „მისი იმპერატორობითი უდიდებულესობის ბრძანებით საქართველო-იმერეთის მმართველი უწმინდესი სინოდალური კანტორის მიერ, თოხლიაურელ მემამულეს, თავად ტატო კონსტანტინეს ძე ჩერქეზიშვილს, მისი შვილის ვარლამის დაბადებისა და ნათლობის შესახებ მეტრიკული მოწმობის მისაღებად შემოტანილი თხოვნის საფუძველზე ეძლევა ცნობა, რომლის შედეგისას გაირკვა, რომ სოფ. თოხლიაურის საკვირაო ეკლესიის მეტრიკაში 1846 წელს რიგითი ნომრით 9, გაკეთებულია ასეთი ჩანაწერი: თოხლიაურელი მემამულის თავად ტატო კონსტანტინეს ძე ჩერქეზიშვილისა და მისი კანონიერი მეუღლის, ქეთევან გიორგის ასულის, ორივე მართლმადიდებლური აღმსარებლობის, შვილი ვარლამი დაიბადა 3 სექტემბერს და მოინათლა 6 დეკემბერს მღვდლის, სიმონ კობიევის მიერ, მიმრქმელი იყო ვეჯინელი მემამულე თავადი ივანე იოსების ძე შალიკაშვილი“. მოწმობა ხელმოწერილია საქართველო-იმერეთის სინოდალური კანტორის არქიმანდრიტ გერონტის მიერ და გაცემულია **1854 წლის 22 ნოემბერს**.¹⁶ ამდენად წარმოდგენილ დოკუმენტზე დაყრდნობით ჯერ კიდევ ორი ათეული წლის წინ ცალსახად იქნა დადგენილი და გამოქვეყნებული **ვარლამის დაბადების ზუსტი თარიღი ე.წ. ძველი კალენდრით 3 და ახალი კალენდრით 16 სექტემბერი**. მიუხედავად აღნიშნულისა, კვლავ ხშირია შემთხვევები, როდესაც შეცდომით დაბადების თარიღათ 15 სექტემბერია მითითებული. რასთან გვაქვს საქმე ჯიუტ ახირებასთან თუ, დაუდევრობასთან ამ შემთხვევაში

¹⁶ გ.ფერაძე - „ვარლამ ჩერქეზიშვილი დიდი ბრიტანეთის წიგნსაცავებსა და არქივებში“, ნაკვეთი პირველი, გამომც. „პოლიგრაფსერვისი“, 2001, გვ. 20;

ნაკლებმნიშვნელოვანია. მთავარია, რომ დიდი მამულიშვილის დაბადებიდან 175-ე წლისთავისთვის მაინც ეს შეცდომა აღარ დაუშვათ.

მცდარია ასევე დღემდე საკმაოდ გავრცელებული მოსაზრება იმის შესახებ, თითქოსდა, ვარლამ ჩერქეზიშვილისა და ილია ჭავჭავაძის თანამშრომლობა გაზეთ „ივერიის“ ფურცლებზე XIX-ე საუკუნის 90-იანი წლებიდან დაიწყო. თავდაპირველად იგივე შეხედულებას ვიზიარებდით ჩვენც,¹⁷ ვიდრე ჟურნალ „თეატრი და ცხოვრების“ 1920 წლის ერთ-ერთ ნომერში არ გავეცანით ძალზედ საინტერესო ცნობას იმის თაობაზე, რომ 1882 წელს ჟურნალ „ივერიაში“ (მოგეხსენებათ გაზ. „ივერია“ 1879-1885 წლებში ჟურნალის სახით გამოდიოდა), დაიბეჭდა **ვარლამ ჩერქეზიშვილის წერილი „სლავთა აღორძინების შესახებ“**, რომელიც „უთარგმნია და წინასიტყვაობა წაუძღვარებია განსვენებულ კ.ბაქრაძეს“.¹⁸

გადამოწმების შედეგად, მართალია 1882 წლის არა, მაგრამ ჟურნალ „ივერიის“ 1881 წლის მეხუთე ნომერში მართლაც მივაკვლიეთ საკმაოდ ვრცელ წერილს სახელწოდებით „მოკლე განხილვა სლავიანების ეროვნებათა აღორძინებისა“. წერილის ბოლოში ავტორი მართალია მითითებული არ არის, მაგრამ ვარლამ ჩერქეზიშვილის იმდროინდელ სამართლებრივ სტატუსს თუ გავითვალისწინებთ (იძებნებოდა ჟანდარმერიის მიერ გადასახლებიდან გაქცევისთვის) ეს გასაკვირი არც არის. სამაგიეროდ, მიგვაჩნია, რომ წერილის სახელწოდება, მისი შინაარსი და ბოლოს ჟურნალ „თეატრი და ცხოვრებაში“ ამ წერილთან დაკავშირებით გამოქვეყნებული მასალა, საკმარის საფუძველს წარმოადგენს ვამტკიცოთ, რომ მისი ავტორი სწორედ ვარლამ ჩერქეზიშვილია.

და კიდევ ერთი გარემოება რომელმაც ამ წერილთან დაკავშირებით ჩვენი ყურადღება მიიპყრო. ეს გახლავთ წერილის გამოქვეყნების დრო. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ის გამოქვეყნდა ჟურნალ ივერიის 1881 წლის მეხუთე ნომერში. ჟურნალის წინა მეოთხე ნომერი კი იმპერატორ ალექსანდრე II-ის მკვლელობის ფაქტთან დაკავშირებით შავარშიაშემოვლელი სახით გამოვიდა. მართლაც, აღფრთოვანებას იწვევს როგორც წერილის ავტორის, ისე ჟურნალ „ივერიის“ რედაქტორისა და თანამშრომლების გამბედაობა. თითოეული მათგანის მეტეხის ციხის ჯურღმულებში გამოსაკეტად და ხანგრძლივი დროით გასაციმბირებლად, თავის დროზე იმპერატორ ალექსანდრე II-ზე თავდასხმისათვის ნასამართლებ ვარლამ ჩერქეზიშვილთან უბრალო თანამშრომლობის ფაქტის დადასტურებაც კი საკმარისი საფუძველი იქნებოდა.

¹⁷ ვრცლად აღნიშნულის თაობაზე იხ. გოჩა ფერაძე - „რამდენიმე ახლად აღმოჩენილი გარემოების შესახებ XIX-XX საუკუნეებში ქართული სახელმწიფოებრიობის აღდგენისათვის ბრძოლის ისტორიიდან“, საიუბილეო კრებული „ბესარიონ ზოიძე 60“, თსუ გამომცემლობა, 2014წ., 94-108;

¹⁸ ჟურნალი „თეატრი და ცხოვრება, 1920წ., N27;

მიუხედავად აღნიშნულისა ქართველი პატრიოტები საფრთხეს არ ეპუებოდნენ და ბრძოლას საკუთარი ქვეყნის უკეთესი მომვლისათვის უმძიმესი რეაქციის წლებშიც კი აგრძელებდნენ. ამ უთანასწორო ბრძოლაში ილია ჭავჭავაძეს, მის გარშემო შეკრებილ „ივერიელებს“, XIX-ე საუკუნის 80-იანი და არა 90-იანი წლებიდან, როგორც ეს ადრე იყო მიჩნეული გვერდში ედგა პოლიტიკური ემიგრანტი ვარლამ ჩერქეზიშვილი.

ინტერნეტში ვარლამ ჩერქეზიშვილის გვერდზე განთავსებულ ე.წ. „სათაო წერილში“ დაშვებულ კიდეც ერთ უხეშ შეცდომაზე გვინდა ყურადღების გამახვილება. კერძოდ, წერილი დღემდე არწმუნებს მკითხველს თითქოსდა, ვარლამ ჩერქეზიშვილი 1925 წელს გარდაცვალების შემდეგ კარლ მარქსის საფლავის სიახლოვეს, ჰაიგეიტის სასაფლაოზე დაკრძალეს. ეს მაშინ, როდესაც ჯერ კიდევ 2001 წლის ზაფხულში, მრავალწლიანი ძიების შემდეგ **ლონდონში, “Golders Green“-ის კრემატორიუმში, ჩემს მიერ მოძიებულ იქნა ლითონის სარკოფაგი ვარლამის ფერფლით.** სამწუხაროდ, რკინის ყუთი რომელშიც ფერფლი ათწლეულების განმავლობაში იყო მოთავსებული ჟამთა სვლისგან მნიშვნელოვნად იყო დაზიანებული და 2013 წელს ის ჩემს მიერვე, ინგლისში მცხოვრები ჩვენი თანამემამულის გიგა კუხალეიშვილის, საქართველოს პროკურატურის ხელმძღვანელობისა და გაერთიანებულ სამეფოში საქართველოს საელჩოს თანამშრომლების თანადგომით, საქართველოდან საგანგებოდ ამ მიზნით ჩატანილ, ქართული მარმარილოსგან დამზადებულ ახალ სარკოფაგში გადავასვენეთ. მიუხედავად იმისა, რომ როგორც პირველი, ისე მეორე ფაქტი ფართოდ იქნა გაშუქებული მასობრივი ინფორმაციის საშუალებებით (გაზეთები: „საქართველოს რესპუბლიკა“,¹⁹ „ლიტერატურული საქართველო“,²⁰ საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის „მოამბე“,²¹ საქართველოს ტელევიზიის ცენტრალური არხები), ადგილზე, ქ.ლონდონში მაცხოვრის შობის სახელობის ქართულ საკათედრო ტაძარში, წინამძღვარმა, მამა დოროთემ გადაიხადა ვარლამის სულის მოსახსენიებელი პანაშვიდი, რომელსაც დაესწრო დიასპორის საკითხებში საქართველოს სახელმწიფო მინისტრი კონსტანტინე სურგულაძე, საქართველოს საელჩოს თანამშრომლები და ქართული დიასპორის წარმომადგენლები გაერთიანებული სამეფოს სხვადასხვა ქალაქებიდან, რომლებიც სამი დღის განმავლობაში მიაგებდნენ პატივს დიდი მამულიშვილის ხსოვნას. დიახ მიუხედავად ასეთი

¹⁹ გოჩა ფერაძე - „შეუერთდა წინაპართა სახელოვან აჩრდილებს“ (ქ.ლონდონში ვარლამ ჩერქეზიშვილის ნეშთის მოძიებესთან დაკავშირებით), გაზ. საქართველოს რესპუბლიკა, 2001წ., N272, გვ.6;

²⁰ გოჩა ფერაძე - 76 წლის შემდეგ დანთებული სანთლები“, (ვარლამ ჩერქეზიშვილის დაბადების 155 წლისთავთან დაკავშირებით), გაზ. ლიტერატურული საქართველო, 2002წ., N3(3367), გვ.15;

²¹ გოჩა ფერაძე - "ვარლამ ჩერქეზიშვილის დაბადების 155-ე წლისთავთან დაკავშირებით", ჟურნალი საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის "მოამბე" (ინგლ. ენაზე), 2002წ. N1, გვ.204-206;

ფართო გამოხმაურებისა, როგორც უკვე აღვნიშნეთ ე.წ. „სათაო წერილს“ კვლავ შეცდომაში შეჰყავს მკითხველი დიდი მამლიშვილის სამუდამო განსასვენებლის ადგილმდებარეობის თაობაზე, რაც მიგვაჩნია ასევე დროულად უნდა გამოსასწორეს.

და კიდევ ერთი, ჩემთვის, როგორც ვარლამ ჩერქეზიშვილის ცხოვრებასა და შემოქმედებითი მემკვიდრეობის მკვლევარისთვის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს საკითხად რჩება **ვარლამის მეუღლის, ქალბატონი ფრიდას საკითხი**. იმ მშვენიერი, განათლებული, სათნო ჰოლანდიელი (და არა ფრანგი როგორც იმავე ინტერნეტ გვერდზეა აღნიშნული), ქალბატონის საკითხი, რომელმაც სამარის კარამდე ასე უერთგულა და უპატრონა თავის მეუღლეს მეტიც, რამდენადაც ჩვენთვის ცნობილია მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ პატრონობდა ტექსილელ ქართველებსაც და დღეს თავად საჭიროებს ჩვენ პატრონობას. ჩვენ ხელთ არსებული მონაცემების მიხედვით, მისი **საფლავი დღემდე დაკარგულად ითვლება**. იმედს ვიტოვებთ, ვარლამ ჩერქეზიშვილის პიროვნებისადმი სულ უფრო მზარდი ინტერესი მალე ამ კითხვაზე პასუხის გაცემაშიც დაგვეხმარება.

Gocha Pheradze

Summary

The letter “Clarifying Several Circumstances from Warlam Tcherkezishvili’s Biography” indicates the reasons of falling the name of great and honoured patriot into oblivion. The inaccuracy often made in describing his life and creative heritage can be caused by the bans of Soviet Union. This cannot be surprising because the initial steps for bringing Warlam's name back to the consciousness of Georgians were taken after gaining independence, at the end of the XX century. Thus, based on the decenniums written sources and factual data collected in Georgia and abroad this letter represents an effort to make amendments into the inaccurately spread information. In particular - about the birthdate, his father's name, about the national liberation movement in Georgia in 1880s and his collaboration with the newspaper "Iveria" and foremost about especially the location of his burial.